

PRIKAZI, KRITIKA I BIBLIOGRAFIJA

UDK (048.1)

Milorad M. Janković, Nikola Pantić, Vojislav Mišić, Nikola Diklić i Milovan Gajić:
VEGETACIJA SR SRBIJE, I Tom, 1–408, Srpska akademija nauka i umetnosti –
Odeljenje prirodno–matematičkih nauka, Beograd, 1984.

Posle uspešnog završetka „Flore SR Srbije” i izlaska iz štampe devetog toma, čime je okončan osnovni deo posla oko izrade te edicije, nedavno je izašla iz štampe prva knjiga „Vegetacije SR Srbije”. Prvi tom „Vegetacije SR Srbije” predstavlja uvodni, opšti deo višetomne edicije o vegetaciji naše Republike, na kojoj će u narednom periodu raditi naši najbolji botaničari – fitocenolozi i fitoekolozi. Kako je u predgovoru I toma „Vegetacije” istaknuto Odbor za floru i vegetaciju Srbije pri SANU, u saradnji sa ostalim poznatijim našim botaničarima, u okviru više tomova, svestrano i iscrpno obradiće biljni pokrivač Srbije sa svih značajnijih aspekata. Prema prihvaćenom predlogu prof. dr M. Jankovića u svoj radni plan Odbor za floru i vegetaciju SR Srbije uneo je sledeće:

1. Uvod u vegetaciju SR Srbije – opšti deo (što je upravo obrađeno u odštampanoj I knjizi), a zatim, 2. Šumska vegetacija, 3. Zeljasta vegetacija, 4. Regionalna rasprostranjenost vegetacije SR Srbije 5. Ekologija i geografija vegetacije SR Srbije, 6. Tipologija vegetacije SR Srbije, 7. Vegetacija SR Srbije i čovek, 8. Teorijske studije vegetacije SR Srbije, 9. Floristički odnosi i florogeneza vegetacije SR Srbije.

Kao što se iz iznetog može videti, po konceptu i dubini obrade, višetomna edicija o vegetaciji SR Srbije, čija je prva knjiga upravo izašla iz štampe, predstavljaće jedno od najznačajnijih dela u okviru naše botaničke nauke, pa i biologije u celini. To proizilazi iz činjenice da je vegetacija (biljni pokrivač) nekog područja upravo onaj najrealniji njegov produkt, nešto što stvarno postoji i deluje u biosferi i ima neposredan značaj za čoveka. Biljni pokrivač čini osnovu čitave biosfere i izgrađen je od biljnih zajednica (fitocenoza), koje su strukturalno i funkcionalna osnova ekosistema i imaju prvorazredan značaj i u naučnom i u praktičnom pogledu.

Prvi tom „Vegetacije SR Srbije” obuhvata pet krupnijih poglavlja. Najveći i najznačajniji deo, koji je napisao profesor M. M. Janković, nosi naslov: „Vegetacija SR Srbije – istorija i opšte karakteristike” (M. M. Janković je napisao i predgovor). U ovom poglavlju daje se opšti prikaz osnovnih karakteristika vegetacije SR Srbije i njen istorijski razvoj. Prikazan je istorijski razvitak biljnog sveta Srbije od najranijih vremena, zatim kroz tercijar sve do pleistocena i današnjih dana. Posebno su iznete interesantne i značajne karakteristike razvitka biljnog pokrivača, flore i pojedinih vrsta u toku ledenog doba, za vreme glacijalnih i interglacijalnih faza, zatim u postglacijalnu. Autor ukazuje da Srbija, kao i čitavo Balkansko poluostrvo, predstavlja izuzetno značajne refugijalne prostore za vreme glacijalnih zahlađivanja klime u Evropi, pri čemu se insistira na kontinuitetu

šumske vegetacije. Srednji planinski i brdski predeli, sa župskim i zaklonjenim mestima, zatim klisure, bili su najznačajnija staništa za preživljavanje osetljivih termofilnih biljaka iz tercijara, među njima i drvenastih vrsta. Ova kontinuiranost šumske vegetacije u Srbiji (i na čitavom Balkanskom poluostrvu) veoma je značajna i za razumevanje florističkih odnosa, evolucije i specijacije biljnih vrsta čitave jugoistočne Evrope. M. M. Janković dalje izlaže osnovne podatke o rasprostranjenju i opštim karakteristikama savremene vegetacije SR Srbije. Iznose se bitne zakonitosti horizontalnog i visinskog rasprostranjenja zonalne vegetacije u Srbiji. Najzad, izlažu se osnovni podaci o fitogeografskom položaju i raščlanjenosti vegetacije SR Srbije.

Kao jedan od najznačajnijih elemenata Jankovićevih originalnih shvatanja o istoriji vegetacije i flore Srbije i čitavog Balkanskog poluostrva jeste mišljenje da je pored osiromašenja flore tokom ledenih doba i interglacijala, kao i u postglacijalu, tekao i uporedan proces neospecijacije, tj. stvaranja novih vrsta i drugih formi pod uticajem upravo ovih novih, izmenjenih uslova. Tu se ističu različite nove kserotermne vrste (posebno vrste i forme roda *Quercus* – hrastovi), zatim oblici iz grupe arktičko-alpijskih biljaka, antropogene biljke različitog karaktera, itd. Dakle, nasuprot tezi o osiromašenju flore i vegetacije Balkanskog poluostrva tokom pleistocena Janković ističe i tezu o obogaćivanju te flore i te vegetacije u procesu prilagođavanja i opštoj tendenciji kserotermizacije klime (kao i frigorizacije), što je rezultiralo u opštem kserotermofilnom karakteru savremenog biljnog sveta naših područja. Značajna su, takođe, i rasmatranja o najnovijoj evoluciji nekih biljnih grupa, posebno vrsta i formi iz roda hrastova, pri čemu Janković ističe da su hrastovi i hrastove šume najznačajniji fenomen savremenog biljnog pokrivača Srbije i Balkanskog poluostrva u celini. Ustvari, Janković je izvršio produbljenu i vrlo uspešnu analizu istorije i savremenog stanja naše flore i vegetacije, sa puno originalnih misli i zaključaka, vrlo interesantnih i značajnih, koji bacaju sada znatno drukčiju sliku na naš biljni svet u istorijskom aspektu.

Drugi prilog, koji je napisao akademik Nikola Pantić, odnosi se na evoluciju kopnene vegetacije na osnovu biljnih fosila na teritoriji Srbije. Autor prvo ukazuje na genezu litosfere Balkanskog poluostrva kroz geološko vreme i paleoklimatološke karakteristike pojedinih prostora, a sve to u cilju boljeg razumevanja okvira u kojima se u geološkom vremenu razvija kopnena vegetacija. Potom N. Pantić detaljno izlaže o paleozojskoj i mezozojskoj kopnenoj vegetaciji na osnovu biljnih fosila sa teritorije SR Srbije. Na kraju se govori o ostacima kredne i paleogene kopnene vegetacije sa teritorije Srbije. Ovaj deo predstavlja značajan prilog poznavanju istorijskog toka razvoja vegetacije u našoj zemlji.

U I tomu „Vegetacije SR Srbije” Vojislav Mišić je napisao prilog koji se odnosi na razvojne vegetacijske serije u refugijumima SR Srbije. U ovom radu, koji ima sintetski karakter, obuhvaćeni su najvažniji elementi novog sistema, koji obebeđuje primenu istorijskog principa i kriterijuma u analizi složene vegetacije u refugijumima Srbije i Balkanskog poluostrva, s jedne strane, i koncepcije „razvojnih vegetacijskih serija” i odgovarajuće metodologije formiranja tzv. „istorijsko-ekološko-cenoloških nizova zajednica i staništa”. Pored toga, date su osnovne karakteristike klisura i kanjona – najtipičnijih refugijama razvojnih vegetacijskih serija, a ukazano je i na njihov značaj za nauku i praksu. I ovo je vrlo značajan prilog poznavanju istorije vegetacije kod nas u toku glacijalnog perioda.

Životne forme biljnih vrsta i biološki spektar flore SR Srbije su predmet rasprave u članku Nikole Diklića. On je podvrgao analizi floru SR Srbije sa gledišta pripadnosti pojedinih vrsta odgovarajućim životnim formama i ukazao na bitne elemente biološkog spektra flore Srbije.

U poslednjem prilogu prvog toma „Vegetacije SR Srbije”, koji je napisao Milovan Gajić, govori se o flornim elementima SR Srbije. Iznet je pregled flornih elemenata SR Srbije, i, u vezi s tim, ukazano na osnovna obeležja florogeneze i biljnogeografskog položaja SR Srbije.

Sve u svemu, „Vegetacija SR Srbije”, I tom, Opšti deo, uvodna knjiga istoimene višetomne edicije, veoma uspešno obeležava početak ostvarenja jednog od najvećih poduhvata u našoj botaničkoj i biološkoj nauci. Sistematski i dokumentovano izneti i analizirani osnovni elementi istorijskog razvoja, prirodnih uslova i karakteristika biljnog pokrivača SR Srbije, što je predmet odštampanog I toma „Vegetacije SR Srbije”, pouzdan su garant da će celokupno, sveobuhvatno, višetomno delo o vegetaciji naše Republike biti uspešno završeno.

Prof. dr Borivoje Šinžar